

Nahcivan'ın Abluka Durumu Zengezurun Ermenistana Bağışlanması ile Başlandı

Hacı Fahrettin Seferli*

Özet

Makalede eski Azerbaycan toprağı olan Zengezurun sovyet hükümeti tarafından Ermenistana verilmesi ve Nahcivanın o zamandan ablukaya düşürülmesinden babs edilir. Kaydedilir ki, Zengezurun abalisi Azerbaycan Türklerinden ibaret olmuş, ancak Rusya tarafından buraya ermeniler aktarılmış, bunların sayısı yapay surette artırılmıştır. 1918 yılında Zengezurun 115 kendi Andronikin, Njdenin, Dronun birlikleri tarafından dağıtılmış, abalisi soykırıma maruz kalmıştır. 29 Kasım 1920 yılında Ermenistanda Sovyet hükümeti kurulduktan sonra Sovyet Rusyası Zengezuru Ermenistana bağışlamış, böylelikle 40-45 km eninde toprak şeridi kuzeyden güneye doğru - Araza kadar uzanmış, böylelikle Nahcivan bölgesi Azerbaycanın esas bölümünden ayrı düşürülmüş ve Nahcivan kuşatılmış durumunda kalmıştır. Sonralar Azerbaycanın bir çok toprakları da Ermenistana verilmiştir. Öyle ki, 18 Şubat 1929'da Nahcivan'ın 10 köyü (Kurdkulak, Horadiz, Haçik, Oğbin, Ağbaç, Elmalı, İtqıran, Sultanbey, Qarçivan, Kilitin bir hissesi) ve Zengilanın 3 köyü (Nüvedi, Ernezir, Tuqut) Ermenistana verilmiştir.

Anabtar sözlər: Azərbaycan, Zengezur, katliam, Güney Kafkasya, Sovyet Rusyası.

Çok zor ve karmaşık siyasi ortamda Azerbaycan halkının, özellikle Nahcivan nüfusunun ve bir takım önemli şahsiyetlerin inatlı mücadelesi sayesinde düzenlenen Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 90. yıldönümünün geçirilmesi ile ilgili Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 14 Ocak 2014'te imzalanan serencamla ilgili Nahcivan Özerk Cumhuriyeti Ali Meclisinin Başkanı Vasif Talıbov'un 17 Ocak 2014 tarihli kararı ile onaylanmış Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nin 90-cı yıldönümü ile alakalı Eylem Planı özerklik tarihi ile ilgili araştırmaların yapılmasını araştırmacılar karşısında güncel ve acil bir mesele olarak koyulmuştu. Özerklik arifesinde Zengezur'un bir bölümünün Ermeniler tarafından işgal edilmesi ile Nahcivan bölgesinin ablukaya düşürülmesi, onun Azerbaycan'ın temel bölümü ile ilişkilerinin kesilmesi de araştırılması gereken konulardan biridir.

Ezeli ve tarihi Azerbaycan toprağı olan, şu anda şimdiki Ermenistan'ın güneydoğusunda bulunan Zengezur toprakları eski zamanlardan Azerbaycan halkına mahsus Göyçe gölü havzasını ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güneybatı bölümünü kapsar. Batı'dan Zengezur, doğudan Karabağ dağları ile en, eski zamanlardan Azerbaycan topraklarında oluşan çeşitli devletlerin bünyesinde bulunan ve halk tarafından Zengezur ilçesi olarak bilinen bu arazinin bir bölümü hanlıklar döneminde Karabağ, bir bölümü Nahcivan, kalan bölümü Erivan Hanlığının terkinde olmuştur. Mahal arazisine dâhil olan topraklar el kuralı ile Karakilse, Gorus, Kapan, Mehri, Zengilan, Laçın bölgelerine bölünmüştür. Kuzey Azerbaycan'ın Rusya'ya ilhak edilmesinden sonra diğer Azerbaycan toprakları gibi nüfusu ancak Azerbaycan Türklerinden oluşan Zengezur'a da İran'dan

(* Prof. Dr., AMBA Nahcivan Bölümü Tarib Etnografya ve Arkeoloji Enstitüsü Başkanı, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Mubabir Üyesi.

ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok ermeni aktarılmış, böylece bölgede sayıları suni olarak artırılmıştır.

1829 yılından Karabağ eyaletinin içerdiği Zengezur topraklarının hesabına 1861 yılında Rusya İmparatorunun emri ile aynı adlı kaza Zengezur oluşturulmuştu. Ancak birkaç yıl sonra (1867, Aralık) Yelizavetpol (Gence – H.S.) guberniyası oluşturulurken Zengezur kazası onun kapsamına verilmişti. 1917 Kafkas takvimine göre o sırada kaza kontrol sistemi faaliyet gösteren Zengezur'un arazisi 6742,92 kv. (10, s. 370). 1918 yılında Zengezur kazasında mevcut olan 222 yerleşim konutundan 116-sı Azerbaycanlılara aitti (3, s. 78). 1920 yılında Zengezur'da yaşayan 224.197 kişilik nüfusun yüzde 70'ini Azerbaycan Türkleri oluşturuyordu (3, s. 57). Ermenilerin devlet politikası düzeyine kaldırdığı "etnik temizlik" politikası sonucunda tüm Ermenistan Cumhuriyeti'nde olduğu gibi ona Sovyet hükümeti tarafından hediye edilen Zengezur'da da Azerbaycanlılar yaşayan köylerin sayısı 1931 yılında 87'ye, 1986 yılında 40-a inmişti (3, s. 78).

Rusya İmparatorluğunun parçalanmasından sonra, XIX. yüzyıl boyunca buraya aktarılan ve oluşmuş durumu kullanan Ermeniler 1917 yılının Martından 1918 yılının Mayısına dek Zengezur bölgesinde Türk-Müslüman nüfusa karşı büyük katliamlar yapmış, yüzlerce yerleşim bölgelerini dağıtmış, halkı sürgün etmişlerdir. Bu katliamlar 1918 yılı Mayıs sonlarında Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletlerinin kurulmasından sonra da devam ettirilmiştir. Ermeni korsanları Andronik'in, Njdenin ve Dronun birliklerinin baskınları sonucunda 1918 yılında Zengezur'un 115 köyü yerle bir edilmiş, nüfusuna divan tutulmuştu. Bu katliamlar sırasında 3257 erkek, 2776 kadın, 2196 çocuk öldürüldü, 1060 erkek, 794 kadın ve 485 çocuk yaralanmıştı. Böylece, tüm kaza üzere 10068 kişi Müslüman Türk nüfusu öldürülmüş ve sakat edilmiş, 50 binden

fazla kişi göç düşerek Azerbaycan'ın köylerine penah getirmişti (8, s. 42-44; 10, s. 371).

O sırada Azerbaycan Halk Cumhuriyeti imkân dâhilinde Zengezur'da ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde Ermeniler tarafından işlenen katliamlara son vermek için belli önlemler aldı: 27 Temmuz 1918 yılında Zengezur komendantına kural yasanın restorasyonu için 50 bin manat para ayrıldı. 13 Ocak 1919 yılında Cavanşir, Şuşa ve Cebrail kazalarının da dâhil olduğu Karabağ general-valiliği oluşturuldu. Fakat tüm bunlara rağmen Ermenistan kendi saldırgan eylemlerini sürdürüyor, bölgede yeni facialara neden oluyordu.

23 Kasım 1919 yılında Tiflis'te ABD temsilcilerinin girişimi ve aracılığı ile Azerbaycan'la Ermenistan arasında imzalanan 5 maddeden oluşan sözleşmenin 2. bölümünde öngörülüyordu ki, "Ermenistan ve Azerbaycan hükümetleri Zengezur'a gelen yolların düzeltilmesi ve açılması, onlarca sivil hareketler için etkili önlemler alınmasını anlaşıacaktır" (9, s. 237-238). Anlaşmanın diğer fıkralarının şartlarına da amel ederek Azerbaycan kendi askeri birliklerini Zengezur'dan çıkardı, Ermenistan ise aksine buraya ek bağlayın bölümleri getirdi ve yerel Müslüman Türk nüfusa kanlı divan tuttu. Genellikle 1920 yılına kadar yapılmış ulusal imha ve terör hesabına Azerbaycan'ın 9800 kvadrat kilometre arazisi Ermenistan tarafından istila edilmiştir. O dönemde Yeni Bayezid kazasının Basarkeçer ilçesi, Erivan kazasının Vedibasara ilçesinin, Gence guberniyasının Zengezur kazasının bir bölümü Ermenistan'ın eline geçti (13, s. 77).

Halkımıza karşı Ermeniler tarafından yapılan katliamlar Ermenistan'da Sovyet hükümeti kurulduktan sonra da devam ettirildi ve Sovyet Rusya'sının Zengezur meselesi ile ilgili politikaları büsbütün değişti. Öyle ki, 1920 yılı 30 Nisan Azerbaycan SSC XXİK-in Yardımcısı M.D. Hüseyinov tarafından Ermenistan hükümetine nota gönderildi. Notada 3 gün içinde: 1) Karabağ'ı ve Zengezur'u kendi

birliklerine temizlemek; 2) Kendi sınırlarına çekilmek; 3) Milletlerarası katliama ve beslediği kine son vermek (9, s. 265-266) taleplerini içeren maddeler vardı. Ancak A. Mikoyan ve diğer ermeni liderlerinin “Zengezurun, Nahcivan’ın ve Karabağ’ın Ermenistan’a verilmesi Ermenilerin Sovyet hâkimiyetine güvenini ve beğenisini artırabilir” düşüncesinden hareket ederek aynı yılın aralık ayında Azerbaycan Zengezur’un büyük bir bölümünü Ermenistan’a “bağışlamaya” zorlandı (10, s. 372). Bunun ardından, 10 Ağustos 1920’de Rusya K(b)P Kafkas Bürosunun kararı ile Azerbaycan yönetiminin onayı olmadan Karabağ ve Zengezur “tartışmalı bölgeler” ilan edildi.

Bilindiği gibi, Sovyet liderlerinden Azerbaycan’a düşman münasebetiyle seçilen ve bunu “ben Azerbaycan’ın bağımsızlığının taraftarı değilim” şeklinde dile getiren (1, 8 Şubat 2008) İosif Stalin tarafından “Azerbaycan’ın fatihi” olarak değerlendirilen, aslında halkımızın gaddar düşmanı Sergo Orcenikidzenin “malum siyasi ortamda Ermenistan bize lazım olabilir” düşüncesinden hareket eden Sovyet Rusya’sı ile Taşnak Ermenistan’ı arasında 10 Ağustos 1920’de Erivan kentinde anlaşma imzalandı. Ermenistan için bir sıra tavizlerin yer aldığı bu anlaşmanın koşullarına göre eski Azerbaycan toprakları olan Nahcivan’ın ve Zengezur’un Ermenilere verilmesi öngörülüyordu. Bu nedenle Nariman Nerimanov Zengezur’un ve Nahcivan’ın Ermenistan’a verilmesine karşı kararlılıkla konuşma yapmış, hatta bununla ilgili Sovyet hükümetinin kurucusu Vladimir Lenin’e mektup yazmış, mektupta bu konuyu özel vurgulayarak belirtmiştir ki, “Azerbaycan’ın tamamen tartışmasız topraklarının Ermenistan’a taviz gidilmesi mümkün olmayan yanlıştır” (1, 8 Şubat, 2008).

Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin Sovyetleşmesinde temel rol oynamış XI. Kızıl Ordunun bazında 1921 yılının Haziran ayında bağımsız Kafkas Ordusu oluşturuldu. Bununla ilgili 1920 yılının Nisan ayının

27’den 28’ne geçen gece AHC liderleri hâkimiyeti Bolşeviklere tahvil verirken varılan anlaşmanın şartlarını bozarak Azerbaycan ordusu, aynı zamanda Gürcistan ve Ermenistan ordusu yeni kurulan bu askeri kuruma verildi. Bu ordunun Devrim Askeri Konseyi Güney Kafkasya’da faaliyet gösteren silahlı birlikleri iptal etmek için işlemlere başlamak konusunda 1921 yılının Haziran ayında karar aldı. Ancak bu zaman ermeni birlikleri ani saldırıyla Dereleyezi tutmuş, orada bulunan Sovyet askeri birleşmelerini sıkıştırmıştı. Bu nedenle bağımsız Kafkas Ordusunun bölümleri Zengezur yönünde karşı saldırıya geçmiş, Vediden Keşişkende, Nahcivan’dan Engelevi’de, Ordubad’dan Mehri’ye hareket ederek 26 Haziranda Dereleyezi, 28 Haziranda Biçenek aşırımın, 30 Haziranda ise Engelevidi tutmuştu. Temmuzun 2’de Şuşa yandan saldırıya geçen Karabağ-Zengezur gruplaşması Erivan yanlısı ile birleşti ve aynı gün Gorusu istila etti. İstemedden Kapan-Mehri yönünde geri çekilen Ermeni haydut çeteleri 4 Temmuz’da Mehriden çıkarıldılar. Artık 16 Temmuz 1921 yılında müstakil Kafkas Ordusu yönetiminin yaydığı bildiride Zengezur’un tutulduğu hakkında bilgi veriliyordu (6, s. 181).

Bununla da Zengezur’un batı veya yukarı bölümünün Ermenistan’a birleştirilmesi tamamlandı. Burada dönemin Azerbaycan yönetiminin katiyet izliğini, taviz gitmesini ve bu olaylarla anlaştığının altını çizmek lazımdır. Öyle ki, Azerbaycan Devrim Komitesi’nin Azerbaycan SSC’de nüfusun listeye alınmasının geçirilmesine dair 19 Mayıs 1921 tarihli dekretinde Zengezur kazasının adı geçmedi. 1922 yılı öncesi için Azerbaycan Genel Milisinin bilgilerinde de Zengezur’un adı geçmedi. Böylece, uzun yıllardan beri hazırlanan Rus-Ermeni planı gerçekleşti, eski Azerbaycan toprağı Zengezur’un yukarı bölümünün Ermeniler tarafından ele geçirilmesi politikası gerçekleşti (6, s. 181-182).

Güney Kafkasya’da Sovyet yönetimi egemen olduktan sonra bir zamanlar Taşnak

Stepan Şaumyan ve A. Mikoyan tarafından Zengezur’la ilgili hazırlanmış planın gerçekleştirilmesine, başka bir sözle bölgede “etnik temizlik” politikasının uygulanmasını, Azerbaycanlıların sınır dışı edilmesine, çeşitli bahanelerle tutuklanmalarına, ateşlenmelerine, sürgüne gönderilmelerine, böylelikle bölgede onların sayısının azalmasına, Ermenilerin sayısının suni olarak artırılmasına başladılar (6, s. 173-174).

Zengezur’un yukarı ve batı bölümünde yerleşen ve tüm bunlarla yetinmeyen Ermeniler Zengezur ilçesine mahsus diğer toprakların da ele geçirilmesi için çabayla çalışıyor, bunun için her türlü araçlara başvurdular. Bu yüzden de onlar Zengezur’un güney bölümünü ele geçirmek için sinsi planlar geliştirmeye başladılar. Örneğin, bu arada yerel halk tarafından hiçbir girişim olmadığı halde Ermeniler Zengezur’un alt kısmında “Kürdistan” adlı idari bölümü oluşturulması fikrini ortaya atmışlardı. Azerbaycan devletçiliği tarihinde hiçbir zaman böyle idari birimi olmadığı halde bu tür sözde bir idari birimin oluşturulması fikri Azerbaycan’da tarihsel bir yerde yaşayan, birbirleriyle akrabalık ilişkilerine giren, kısacası kaynayıp karışan Azerbaycanlılar ve Kürtlerin değil, Azerbaycan’ı yeni işgal etmiş ve bu bölgelerde takviyeye çalışan Sovyet Rusya’sı ve onun himaye ettiği Ermenilerin çıkarlarına hizmet ediyordu. Ancak Azerbaycan halkının inatlı direnişi sayesinde bu fikir gerçekleştirilemedi.

Zengezur’u ele geçirdikten sonra Ermeniler orada eski zamanlardan yaşayan Azerbaycanlı halkı sıkıştırmaya, takip etmeye, sonuçta onların sürgünü gerçekleştirme arzusuna ulaştılar. Böylece, bir takım Azerbaycan köyleri Ermeniler tarafından ele geçirildi: Transkafkasya Federasyonu Merkezi İcra Kurulunun 1 Ocak 1927 tarihli kararı ile Mehri-Cebrail kazasının 24 köyü Ermenistan’a verildi. Ancak bununla yetinmeyen Ermeniler biraz sonra, tam olarak 20 Haziran 1927 yılında Transkafkasya Federasyonu MİK’nin aldığı kararla Zengezur kazasının

1065 topraklarının çeşitli kazalara ait edilmesi konusunun gündeme çıkarılmasını başardılar (1, 10 Şubat, 2008).

Ancak tüm bunlar Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarını ele geçirmek alanında iddialarını tatmin etmiyordu. Bu nedenle Kafkasya MİK Yönetim Kurulu 18 Şubat 1929 yılında onların lehine daha bir karar çıkardı. Bu karara göre Mehri’de yeni bölge oluşturma bahanesiyle Zengilan ilinin Nüvedi, Ernezir ve Tuğut köyleri Ermenistan’a verildi. ZSFSR’sı İşçi, Köylü, Kızıl Ordu ve Matros Milletvekilleri Sovyetlerinin Merkezi Komitesi Yönetim Kurulu 18 Şubat 1929 tarihli toplantısının 3 №-li protokolünde okuyoruz:

“Başkanlık ediyordu: Skhakaya M.

Katıldılar: Kafkasya MİK Yönetim Kurulu üyeleri: Bünyadzade D. Bağirov M. Dolidze A. Stur V. Tağıyev İ. Şaverdova A, Yakubov.

Kafkasya MİK Yönetim Kurulu üyeliğine adaylar: Cavakhaşvili A., Torikaşvili E.

Kafkasya MİK den Ruhadze A., Kafkasya İcra Komitesinden serenç.

Kafkasya MİK Yönetim Kurulu Sekreterliği Müdürü Babayev Q.

Kafkasya MİK kurum müdürü Melnikov F.

Kafkasya MİK kurum şubesinin kontrolörü Ekberov.

Danışman: Kaçukhaşvili İ.

Dinlenildi: Azerbaycan SSR Cebrail kazasının Nüvedi, Ernezir ve Tuğut köylerinin Ermenistan SSC’nin Mehri kazasına ait edilmesi hakkında.

Karara alındı: Belirtilen 3 köy kendi toprakları ile Ermenistan SSC Mehri kazasının idari yönetimine verilsin “(4, s. 241).

Ne yazık ki, o zaman Zengilan’ın “başkanları”, ona rehberlik eden kişiler bu köy-

lerin verilmesini, onların İlçe merkezinden hayli uzakta olması ve çeşitli semtlerde yerleşmesi yüzünden onlarla ilişkilerin sıkıntısını gerekçe göstererek kendi amellerine hak kazandırmıştılar (3, s. 50; 9, s. 335). Kanaatimizce, burada Neriman Nerimanov'un 1921 yılında söylediği bir fikri hatırlatmak yerinde: "Eğer Azerbaycan'ın Müslüman komünistlerinin çoğunluğu... Milliyetçilik havasında olsaydı, inanın ki, Ermenistan Zengezur'u almazdı" (9, s. 308).

9 Eylül 1930'da Ermenistan SSC topraklarının yeni idari bölümü oluşturulurken, diğer bir deyişle reyonlaştırma hayata geçirilirken burada dört bölge - Karakilse (2 Mart 1940 yılından Sisyan, arazisi 1719 km²), Kapan (arazisi 1245 km²), Gorus (arazisi 752 km²) ve Mehri (arazisi 664 km²) oluşturuldu (2, ss 78, 83, 141, 144). Böylelikle, Zengezur bir tarihi bölge olarak iptal edildi ve Zengezur toponiminin - yer adının resmi belgelerde kullanımına son verildi.

Bu da son olmadı. 1938-39 yıllarında Ernezir Nüvedi ile, Tuğut köyü Ermeniler yaşayan Astazurla birleştirildi. Birleştirilen Ernezir ve Tuğut köylerinin nüfusu zorla aktarılarak Nüvedi, Eldere ve Astazur köylerinde yerleştirildi. 1969 yılının Mayıs ayında ise Ermeniler kendi isteklerine doğru bir adım daha attılar. Bu arada hakkında bahsedilen karar 26 Kasım 1968'de Azerbaycan KP MK'nin bürosunda tartışıldı ve Azerbaycan SSC Bakanlar Kurulu Riyaset Heyeti'nin 7 Mayıs 1969 tarihli kararı ile her üç köyün (Ernezir, Nüvedi, Tuğut) Ermenistan'a verilmesi aktını onayladı (4, s. 241; 9, s. 335). Bununla da 18 bin hektardan fazla Azerbaycan toprağı Ermenilere hediye edildi (2, s. 147).

Burada bir hususu vurgulamak isteriz. SSCB'nin devlet aparatında yuva salmış Ermenilerin çeşitli yöntemlerle baskı sonucunda Azerbaycan SSC Yüksek Sovyeti Yönetim Kurulu adı geçen kararı ile 5 Mayıs 1938'de Azerbaycan'ın iki bin hektardan fazla toprağının Zengezur bölgesine dâhil olan Lâçin

ilçesindeki Karagöl yaylağının, Qubadlıda Çayzemin topraklarının, Kazak Kemerli köyü topraklarının bir bölümünün, Kelbecer`de altın madeninin ve b. Ermenistan SSC'ye verilmesi hakkında kararı da tasdik etti. Fakat bahsettiğimiz dönemde Azerbaycan SSC Devlet Güvenliği Komitesi Başkanı görevini sürdüren Haydar Aliyev 1953 yılında ermeni asıllı Kelenterov ve Gabakçıyan tarafından tertip edilerek Moskova'ya sunulan haritaların sahteliğinin yüze çıkarılmasını başardı. 1969 yılının Temmuzun 14'de Haydar Aliyev'in Azerbaycan KP MK-ne birinci Sekreteri seçilmesi ile o dönemde Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı toprak iddialarına son verildi. "Tartışmalı" sayılan arazilerde yasal iş yapmak için Haydar Aliyev tarafından bölgeye uzman ekibi gönderildi. 1898 ve 1903 yıllarında düzenlenmiş haritalar Ermenistan heyetine sunuldu ve 1968 yılında Merkeze sunulan haritanın Ermeniler tarafından sahteleştirildiği bildirildi. Bununla da iki bin hektardan fazla Azerbaycan topraklarının Ermenistan'a verilmesinin önu Haydar Aliyev tarafından kararlılıkla alındı (5, s. 60-61).

Kanaatimizce, Zengezur'un ve onun çevresindeki toprakların Ermenilere hediye edilmesi ve bunun sonuçları ile ilgili akademik R. Mehdiyev'in fikrini burada hatırlatmak yerine düşer: "Sovyet hâkimiyeti yıllarında Ermenistan'a Azerbaycan'ın dâhil olan geniş arazi verilmiştir. Ermenistan'da Sovyet yönetimi kurulduktan çok geçmeden, 1920 yılının Aralık ayında Zengezur Ermenistan'a verildi. İki yıl sonra ise artık "Ermeni" Zengezur'una ilave topraklar verildi. Azerbaycan SSC Halk Toprak Komiserliği tarafından 1922 Ekim 22 hazırlanmış raporda bilgi veriliyordu: "Azerbaycan SSC'nin tüm arazisi 7.989.105 desyatın oluşturuyordu. Belirtilen genel sahadan: a) Kazak kazasından Ermenistan'a 379.984 desyatın toprak verilmiştir; b) eski Zengezur kazasından Ermenistan'a 405.000 desyatın toprak verilmiştir".

Halk Toprak Komiserliği Toprak Yapısı İdaresi'nin 1920-1923 yılları için raporunda

deniyor: “Eskiden Zengezur, Cavanşir ve Kazak kazalarının sınırlarında bulunan ve Azerbaycan’a ait otlakların 150.000 desyatine kadar bölümü şimdi Ermenistan’a verildikten sonra bu iki cumhuriyet arasında tartışmalı olan bölgeye dahil olduğundan otlakların ezeli kullanıcıları - Azerbaycan mal darları buraya köçme sırasında büyük rahatsızlık geçirirler”.

1929 yıl Şubat 18-de tarihi Azerbaycan toprağı olan Zengezur’un İran’la sınıra çıkan son parçası Ermenistan’a verildi. Kafkasya MİK-in 1929 yılı 18 Şubat tarihli kararı ile aran Karabağ’ın arazileri - Azerbaycan SSR Cebrail kazasının Nüvedi, Eynadzor ve Tugut köyleri, ayrıca Ordubad kazasının Kerkivan köyü ve Kilit köyü topraklarının bir bölümü Ermenistan’a verildi ve nüfusu Azerbaycanlılar olan yeni “Ermeni” topraklarında yapay yolla bu zamana kadar mevcut olmayan Ermenistan SSC’nin Meğri kazası oluşturuldu. Böylece, Nahcivan’ın Azerbaycan’ın büyük bölümünden ayrılması ve türk dünyasının içinde yapay coğrafi engel oluşturulması tamamlandı. Aynı kararlar Nahcivan’ın diğer köyleri: Gurdkulaq, Horadiz, Haçik, Ağbin, Ağxaç, Elmalı, Dağalmalı, İtqıran, Sultanbey Ermenistan’a verildi. Böylece, 1933 yıl için Nahcivan Özerk Cumhuriyetinin arazisi Kars Antlaşması ile belirlenen önceki 5988 kilometre kale 5329,6 kilometre kare azaldı “(7).

Böylece, tüm bunlara son vurarak neredeyse eski Azerbaycan toprağı olan Zengezur ilçesinin büyük bir bölümü 1920 ve sonraki yıllarda “Sovet yönetimi” tarafından uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak Ermenistan’a verildi, Ermenistan SSC Halk Komiserleri Kurulu 20 Temmuz 1921 tarihli kararı ile Ermenistan SSC bünyesinde Zengezur kazası oluşturuldu. Sonuçta 44-45 km eninde toprak şeridi (bu şeridin 25 kilometreyi Nüvedi köyünün arazisinden geçirdi ve 8 Ağustos 1991 ile – Nüvedi’nin işgaline kadar Ermenilerin orada el kol açmasına imkan verilmiyordu) güneye - Araza doğru uzana-

rak Nahcivan bölgesini - şimdiki Nahcivan Özerk Cumhuriyeti’ni Azerbaycan Cumhuriyeti’nin temel topraklarından ayrı düşürdü (11, s. 10), bu bölge ile ilişki zorlaştı. Zengezur’un bir bölümünün Ermenilerin eline geçmesi ile Azerbaycan parça parça edildi, onunla Türkiye arasında ilişki bozuldu, topraklarımızın sonraki işgali için yeni zemin ve ortam oluşturuldu. Bununla da aslında XX yüzyılın 20 yılından Nahcivan Özerk Cumhuriyeti’nin kuşatma şartlarında yaşamasının temeli atıldı.

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti’nin 90 yıldönümü dolayısıyla 8 Nisan 2014’te Nahcivan’da düzenlenen yıldönümü töreninde konuşma yaparken Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev Zengezur’un Ermenilere verilmesi meselesini şöyle değerlendirmiştir: “...O zaman halkımıza karşı adaletsizlik de yapılmıştır. Çünkü Azerbaycan’ın ezeli toprağı olan Zengezur’u Azerbaycan’dan ayırıp Ermenistan’a vermişlerdi. Bu, büyük adaletsizlikti. Çünkü Zengezur tarihi, ezeli Azerbaycan toprağıdır. Zengezur’un o zamanki nüfusunun mutlak çoğunluğu Azerbaycanlılardı. Zengezur’un tüm yerleşim meskenlerinin isimleri Azerbaycan isimleri idi. O yüzden bu kararın kabul edilmesinde Azerbaycan halkına karşı adaletsizlik ve garaz önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda bu kararlar Azerbaycan coğrafi açıdan ikiye ayırıyordu. Aynı zamanda büyük Türk dünyası ikiye bölünmüştü. Bu adaletsizliktir, bu, iyileşmeyen yaradır “(12, 9 Nisan 2014).

Kaynaklar

Behramov C. Cevapsız hatanın affedilemez acı sonuçları. I-II makale. “Halk Gazetesi”, 8, 10 Şubat 2008.

Elekberli E. Qedim Türk-Oğuz yurdu - “Ermenistan”. İstanbul: Sabah, 1994, 208 s.

Aliyev V. Zengezur’da kalan izimiz. Bakü: Nurlan, 2004, 295 s.

Aliyev İ., Öztürk R. Nüvedi son Azerbaycan kendiydi. Deportasiya. Toplu. Bakü: Azerbaycan Ansiklopedisi NPB, 1998, s. 240-260.

Hacıyev Q. Haydar Aliyev'in Dağlık Karabağ'a Ermeni iddialarına karşı mücadelesi. Bakü: Teknur, 2014, 400 s.

Kasımov Ş. Halk kahramanı Sultan Bey. Ankara: Bilim, 2011, 385 s.

Mehdiyev R. Gorus - 2010: Absurd tiyatrosu sezonu. "Azerbaycan" gazetesi, 4 Kasım 2010, s. 4-7.

Yıldız İ., Esedov S. Ermenistan Azerbaycanlıları ve onların acı taleyi. İstanbul: 1992.

Öztürk İ. Azerbaycan'ın Nahcivan ve Zengezur

bölgelerinde siyasi durum ve yabancı devletlerin politikası (1917-1921 yılları). Yeniden işlenmiş, tekrar - ikinci baskısı. İstanbul: Üniversitesi Yayıncılık, 1998, 385 s ..

Nahcivan ansiklopedisi. 2 cilt, cilt 2. Nahcivan, 2005, 381 s.

Nahcivan Özerk Cumhuriyeti. Ankara: Bilim, 2001, 222 s.

"Şerq kapısı" gazetesi, 9 Nisan 2014. 13. Veliyev İ. Deportasiya. Deportasiya. Toplu. Bakü: Azerbaycan Ansiklopedisi NPB, 1998, s. 69-91.